

ISSN 2591-1201

LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik

Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva

Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik

dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor

ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija),

dr. Damjan Hancič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov

(Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina

(Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov

www.scnr.si

Leto izida: 2019

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 11. 2019.

Lektoriranje in prevod povzetkov

Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom

Inštitut Karantanija

Tisk

Nonparel, d. o. o.

Naklada

300 izvodov

Letna naročnina

25 €

Cena posamezne številke

15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 3 • 2019 • ŠTEVILKA 2

VSEBINA

Jelka Piškurić
Veter sprememb

7

Razprave

Aleš Šafarič
Odnos Antona Mahniča do Sokola

13

Francesca Meneghetti
*Slovenian solidarity in the concentration camp of Treviso
(Monigo)*

43

Tomaž Kladnik
Ofenzivno delovanje enot slovenskega domobranstva

64

Ivan Rihtarič
Ivan Štrafela Don, politična in življenjska usoda informbirojevca

90

David Petelin
*Upravnopravne spremembe lokalne oblasti mesta Ljubljana od konca
druge svetovne vojne do uvedbe komunalnega sistema (1945–1955)*

113

Metod Berlec, Matevž Tomšič
Elite in nacionalna država v dobi globalizacije

147

Predstavitev zgodovinskih virov

Damjan Hančič

Odzivi na Titovo pismo jeseni 1972 v OK ZKS Kamnik

171

In memoriam

Tamara Griesser Pečar

In memoriam Johann Georg Reißmüller

187

Recenzije

Janez Juhant

Bogdan Kolar (ur.) Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in ohranitev Univerze v Ljubljani (Acta Ecclesiastica Sloveniae 41), Ljubljana, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani 2019, 312 str.

196

Tomaž Kladnik

Tin Mudražija: Z žogo proti vojni, Jugoslovanski nogomet med okupacijo (1941–1945)

200

Renato Podbersič st.

Štefan Cek, Spomini na Istro, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 2019, 128 str.

203

Renato Podbersič ml.

Mario Jareb, Sovjetski zločin u Katynskoj šumi – Uloga doktora Eduarda Luke Miloslavića, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2019, 335 strani.

208

R a z p r a v e

Prejeto: 7. 11. 2019
1.01 Izvirni znanstveni članek

Dr. Tomaž Kladnik¹

Ofenzivno delovanje enot slovenskega domobranstva

Izvleček

V članku so na osnovi proučevanja arhivskih virov v Arhivu Republike Slovenije in literature obravnavane spremembe v taktiki delovanja enot Slovenskega domobranstva, ki so predvsem v drugi polovici leta 1944 in na začetku leta 1945 samostojno ali skupaj z nemškimi enotami bojno delovale proti partizanskim enotam, kar je bila glede na dotakratno njihovo bojno delovanje zelo velika in očitna sprememba. Dotakratno delovanje iz postojank in organiziranje velikih ofenziv so zamenjali s hitrimi in z energičnimi napadi na odkrito partizansko enoto, da bi jo uničili oziroma ji prizadejali kar največje možne izgube.

KLJUČNE BESEDE: druga svetovna vojna, Slovensko domobranstvo, Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije, bojno delovanje

¹ Izr. prof. dr. Tomaž Kladnik, polkovnik Slovenske vojske, Center vojaških šol, Engelsova ulica 15, SI – 2000 Maribor, tomaz.kladnik@mors.si.

Abstract

Based on the study of literature and of archival sources in the Archives of the Republic of Slovenia, the article deals with the changes in the tactics of operation of the Slovenian Home Guard units carrying out combat operations against Partisan units independently or together with German units particularly in the second half of 1944 and at the beginning of 1945, which was a very large and noticeable change compared with their combat operations before that time. They replaced their previous operations from outposts and the organisation of large offensives with fast and powerful attacks on an open Partisan unit in order to destroy it or damage it as much as possible.

KEY WORDS: Second World War, Slovenian Home Guard, National Liberation Army and Partisan detachments of Slovenia, combat operations

Uvod

Ob kapitulaciji Italije in ustanovitvi operativne cone Jadransko primorje, ki je zajemala tudi Ljubljansko pokrajino, so Nemci okupirano območje vojaško reorganizirali in ustanovili nove pomožne vojaškopolijske formacije. Hkrati pa so na slovenski protirevolucionarni strani iskali rešitve ustanovitve »*vojske, ki jo bodo sestavljali samo Slovenci*«. Tako je bil general Erwin Rösener zadolžen za njeno organiziranje, nato pa s posebno odredbo tudi za vrhovnega nosilca poveljevanja nad narodnimi zaščitnimi oddelki, ki so se v Ljubljanski provinci imenovali Slovensko domobranstvo. Na čelu Slovenskega domobranstva je bil od sredine oktobra 1943 vzpostavljen tako imenovani organizacijski štab, nemško *Organisationsstab für die Aufstellung des slowenischen Landeswehr*. Že naziv tega štaba je kazal, da ne gre za poveljevalni organ. Rösener pa je že 30. septembra 1943 v svojem XVIII. vojnem okrožju ustanovil posebni vodstveni štab – *Führungsstab für Bandenbekämpfung*, 26. oktobra pa je za nabiranje in uvrščanje pripadnikov Slovenskega domobranstva ustanovil še poseben štab – *Organisationsstab für die Aufstellung der slowenischen Landeswehr beim Höheren SS und Polizeiführer in Laibach*, s pristavkom, da bo to tudi zvezni štab.²

Glavne naloge organizacijskega štaba in enot Slovenskega domobranstva so bile »*nabiranje, uvrščanje, vežba, oprema in oskrba*« Slovenskega domobranstva. Za naloge zunaj tega okvira pa so morale dobiti enote posebno dovoljenje štaba. Ko pa so bile domobranske enote vključene v poseganje v boj ali na položaje zunaj bunkerske črte, so bile podrejene nemškemu

2 Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1877, Slovensko domobranstvo (dalje AS 1877), t. e. 17, l. 1944: Ukaz organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva, št. 2392, 18. 4. 1944.

»štabu za vodstvo borbe proti banditom«. V sestavi organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva tako ni bilo enega najpomembnejših odsekov štaba vsake vojske oziroma vojaške enote, to je odseka za operativne zadeve, saj so bile te, tudi kar zadeva Slovensko domobranstvo, v nesporni in popolni pristojnosti Nemcev. Ker je med nemškimi in domobranskimi častniki prihajalo do sporov, kdo je komu nadrejen, je organizacijski štab Slovenskega domobranstva izdal posebni ukaz, v katerem je bilo zapovedano: *»Kadar je nemškemu častniku poverjena kaka naloga, je povelje v njegovih rokah ter ga morajo tudi naši častniki izvršiti. Stvar inteligence in preudarnosti naših častnikov pa je, da pri tem ne trpi njihov ugled napram svojemu moštvu.«*³

Dne 16. maja 1944 so bile, z novo vojaško razdelitvijo v Ljubljanski provinci, enote Slovenskega domobranstva določene kot posadke v posamezne postojanke in ustanovljeni štirje domobranski napadalni, udarni bataljoni, ki so se 5. junija 1944 preimenovali v I., II., III. in IV. (udarni) bataljon, iz katerih sta bili oblikovani dve skupini, in sicer skupina Schumacher (I., III. in IV. bataljon) in skupina Rupnik, sestavljena iz II. bataljona. Bataljoni so bili sestavljeni iz treh pehotnih, strelskih in ene težke čete, poveljevali so jim častniki Slovenskega domobranstva, ki pa jim je bil dodeljen nemški častnik, razen drugi, kjer je namesto imena nemškega častnika napisan vprašaj. Tako so v juliju 1944 v Slovenskem domobranstvu delovale naslednje formacije: organizacijski štab, poveljstvo tečajev, poveljstvo komore, poveljstvo godbe, poveljstvo domobranske kontrole, 1. in 2. šolska, 1. delovna ter 54 navadnih strelskih čet, ki so bile večinoma *»posadne«* čete v posameznih postojankah

3 ARS, AS 1877, t. e. 18, l. 1943 ali 1944, Dokument z naslovom Organizacijski štab Slovenskega domobranstva, brez datuma in številke. Glede na vsebino nastal pred ali januarja 1944.

Slovenskega domobranstva, ter štirje manevrski bataljoni. Na dan 15. marca 1944 je bilo v Slovenskem domobranstvu skupno 9213 moških, od tega 265 častnikov, 930 podčastnikov, 528 višjih podčastnikov in 7489 domobrancev.⁴

Bojno delovanje enot Slovenskega domobranstva

Obširno razmišljanje o organizaciji in delovanju slovenske protipartizanske vojske pa se je izkazalo za realno izvedljivo samo v tistem delu, ko je opredeljevalo formiranje postojank in hitrih premičnih enot, ki bodo v boju s partizani uporabljale partizanski način bojevanja, saj se je Slovensko domobranstvo šele ustanavljalo, in to kot policijsko-vojaška formacija, ki ji Nemci niso namenili samostojnega ofenzivnega nastopanja, sploh pa ne v tolikšnem obsegu in na način, ko jih v ofenzive proti partizanom sploh niso vključevali. Prav tako pa ne upošteva delovanja partizanske vojske, saj pričakuje, da se bo ta večinoma umikala in na koncu razbežala pred premočjo nasprotnika. Partizanska strategija in taktika oziroma partizanski način vojskovanja je temeljil na stalni bojni aktivnosti enot, tako da je bil napad osnovni način boja; neprekinjenem premiku; delovanju ponoči; doseganju presenečenj s prepadi, z zasedami, infiltracijami, diverzijami; tajnih, prikritih pohodih; delovanju v vseh terenskih in vremenskih pogojih. S tako širokim razponom pogojev in z originalnostjo v realizaciji je bila partizanska taktika antiteza klasičnim vojnim pravilom. Partizanske enote so delovale originalno, smelo, hitro, s silovitim udarom, spretnim približevanjem in umikanjem ter s

4 ARS, AS 1877, t. e. 18, l. 1944, Ukaz OŠ SD, št. 4061, 5. 7. 1944, ter dokument brez glave in naslovnika: Pregled posadnih čet Grupacija in Udarni bataljoni Slovenskega domobranstva po 20. 4. 1944.

pogumom starešin in borcev, s čimer so nevtralizirale številčno in tehnično premoč nasprotnika.⁵

Kadar začetni ukrepi za preprečevanje razmaha partizanskega odpora niso dali ustreznih rezultatov oziroma se njegovo delovanje ni ustrezno obvladovalo, se je boj z njim izvajal predvsem z ofenzivnimi metodami bojevanja. Napadi so lahko bili različno obsežni, od napada na malo izdvojeno partizansko enoto, za katero je bilo predhodno točno ugotovljeno, kje je in kakšna je njena moč, do obsežnega napada, ofenzive na široko partizansko območje, na katerem so bile večje partizanske enote ter razne partizanske politične in vojne ustanove. Z različnimi načini izvidovanja je bilo možno točno ali vsaj približno ugotoviti mesto, kjer je bila določena partizanska enota. V takem primeru je bilo treba izvršiti hiter in energičen napad na odkrito enoto, z namenom uničenja ali vsaj povzročitve večje izgube. Ker je bilo treba računati na veliko manevrsko sposobnost in gibčnost partizanske enote, je moral biti napad pripravljen in izveden tako, da je bilo presenečenje čim večje. Priprava za premik je morala biti izvedena hitro in neopazno. Z nalogo in načrtom njene izvedbe so bili lahko seznanjeni samo častniki, medtem ko je morala biti enota v nenehni pripravljenosti, tako da med njeno posebno pripravo ni bilo mogoče izdati namena akcije. Premeščanje enot na mesto izvedbe akcije je moralo biti izvedeno z najhitrejšimi razpoložljivimi prevoznimi sredstvi, napad pa je moral biti hiter in energičen, z merami zavarovanja pred zasedami. Čim se je akcija končala, enote po navadi niso izvajale preganjanja manjših grup, ampak se je enota zbrala ter se ob ustreznih ukrepih varovanja vrnila v postojanko.⁶ Ofenzivne akcije so izvajali v glavnem udarni

5 ARS, AS 1877, t. e. 17, l. 1944, Dopis OŠSD, zaupna številka 5258, Ljubljana, 19. 9. 1944, Okrožnica NOV.

6 Petar Kleut, *Partizanska taktika in organizacija*, Vojno delo, Beograd, 1960, str. 102, 103.

bataljoni Slovenskega domobranstva. Njihovo delovanje je opredeljeno v dokumentu organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva z dne 19. septembra 1944, ki s komentarjem posreduje enotam Slovenskega domobranstva okrožnico NOV, z uvodno opombo, da se *»na tolovajske umske izdelke do sedaj nismo ozirali. Da pa bi dokumentirali njihovo mizerno stanje, bomo izuzeto izvodno prenesli Okrožnico Glavnega štaba NOV od 1. avgusta 1944.«*⁷

V poglavju *Taktika BE-GA bataljonov* je zapisano, da so se ti v glavnem odločali za konspirativno premikanje po gozdu, pri čemer so uporabljali dobre vodnike, ki so poznali teren in so lahko vodili enote po stezah ali mimo njih. Po navadi se je premikala manjša kolona vidno po cesti, da bi pretentala štabe in angažirala enote za uničenje te kolone, medtem ko se je glavnina enote že odcepila od te kolone in nemoteno nadaljevala premik do svojega cilja. Tako so uporabljali taktiko vzporednega, razmeroma hitrega premikanja kolon, ki se je premikala vsaka v svoji smeri, pred ciljem pa so se združili v udarno skupino in so neposredno po najkrajši poti udarili proti svojemu cilju po reku *»ločeno korakati – skupno udariti«*. Bataljoni so se po navadi vračali v svoje postojanke po isti poti, večkrat pa so krenili v drugo postojanko in se od tam šele po počitku vrnili v svojo bazo.⁸ Pri napadu so delovali s taktiko presenečenja in hitrosti. Najprej so želeli z manjšimi silami zapreti prostor z dveh strani, z glavno silo pa udariti neposredno v cilj, istočasno pa so premaknili nekaj moštva v smer, v katero se bodo partizani najverjetneje umaknili. Napad so pripravili z močnim ognjem iz vseh vrst orožja, še posebej iz minometov, in z vpitjem, da bi povzročili paniko.

7 ARS, AS 1877, t. e. 17, l. 1944, Dopis OŠSD, zaupna številka 5258, Ljubljana, 19. 9. 1944, Okrožnica NOV.

8 Prav tam.

Na mestu napada so se zadrževali le kratek čas in napad takoj, ko so zaslutili večjo nevarnost s partizanske strani, spremenili v manever za umik. V smeri umika so že prej postavili zasede, pri čemer so uporabljali zamaskirana mitralješka gnezda in zaščitnice, da bi presenetili partizanske borce in jim udarili v hrbet. Prav tako so postavili zasede v smeri pričakovanega partizanskega napada. Pri napadih so delovali po načelu različnih prevar. Tako moštvo ni bilo enotno oblečeno. Deloma so bili oblečeni v nemške in domobranske uniforme, deloma pa v civilne obleke, in to z namenom napraviti vtis partizanske kolone. Večinoma so hodili gologlavi ali pa nosili »titovke«. Stražarje so poskušali premamiti s tem, da so govorili, naj ne streljajo, in se tako približali stražarju, ki so ga nato ubili. Vse akcije so bile izvedene z velikim tveganjem, ki ni izključevalo možnosti, da jih partizanske enote pri tem popolnoma uničijo.⁹ V dokumentu partizansko vodstvo opozarja, da poskuša sovražnik s tem kopirati taktiko, ki so jo do tedaj »gradili« partizani, ter je pri tem dosegel uspeh predvsem pri nenadnem vpadu v Žužemberk, kar je na partizanski strani zahtevalo resne ukrepe. V komentarju na to ugotovitev v organizacijskem štabu Slovenskega domobranstva ugotavljajo, da je »taktika toliko stara kot človek, torej je niso naredili razni mizarji Rozmani. Razen tega pa niti ena organizirana postojanka SD ni padla od 9. 9. 1943 do 20. 9. 1944 v tolovajske roke, kljub taktiki, ki so jo tolovaji izsilili.«¹⁰

Prvi udarni bataljon Slovenskega domobranstva je 26. marca 1945 »v znamenju borb« proslavljal prvo obletnico svojega obstoja. Formiran je bil 26. marca 1944 po večini iz »preživelih turjaških borcev in iz borcev stotnika Cerkvenika«, ki so bili skoraj v celoti pripadniki vaških straž »že do takrat prekaljeni v neštetih

9 Prav tam.

10 Prav tam.

bojih«. Po ustanovitvi je sledilo enotedensko urjenje po metodah takrat modernega bojevanja in uporabi pehotnega orožja, že 4. aprila pa so, da bi preverili znanje moštva in njegovo usposobljenost za boj, odrinili v akcijo, ki je bila manevrskega značaja. S tem se je začelo tudi obdobje neprestanih pohodov in bojev, ki je trajalo vse leto. Tako je 29. aprila bataljon krenil v akcije prek Velikih Lašč, Dobropolja, Krke, Žužemberka, Gornje Straže, Trebnjega, Mirne in Trebelnega, ki je trajala 17 dni, se vrnil v Ljubljano in po nekaj dneh ponovno napadel v smeri Litije, Trebnjega, Mirne Peči. Dne 30. maja je bataljon odšel prek Temenice v Stično, ki je postala njegova stalna baza za pohode po Suhi krajini, Dolenjski, Notranjski in Beli krajini. V enem letu so padli dva častnika, deset podčastnikov, pet kaplarjev in 48 vojakov, domobrancev; ranjenih pa je bilo šest častnikov ter 164 podčastnikov in vojakov, domobrancev. Pobili naj bi 1142 (naštetih) partizanov ter jih 76 ujeli. V bojih so zaplenili arhiv 15. divizije in arhive devetih brigad.¹¹

Ena izmed težav, s katero so se srečevali v organizacijskem štabu Slovenskega domobranstva, predvsem pa v nemškem poveljstvu za vodenje bojev proti partizanom, je bilo nadzorovanje situacije na bojišču in s tem načrtovanje boja proti partizanom oziroma njihovo pravočasno odkritje in uničenje. Eden od ukrepov, ki je ta problem poskušal odpraviti, je bilo pravočasno poročanje nadrejenim. Tako so morali poveljniki dve uri po prejemu bojnega povelja poslati, pisno ali po telefonski zvezi, točno poročilo o moči bojne enote, oziroma enote, ki bo odšla v akcijo, o njenem bojnem razporedu in o moči sil, ki ostanejo v oporišču. Prav tako so morali poveljniki pošiljati poročila o stanju in akcijah, pisno ali šifrirano po radijski

11 ARS, AS 1877, t. e. 43, l. 1944, dokument brez glave, datuma in številke, podpisnika in naslovnika z naslovom: 26. III. 1944 – I. BATALJON – 26. III. 1945.

zvezi, vsak dan ob 6.00 in 18.00. Poročila bataljona Rupnik pa je bilo treba pošiljati po poročniku varnostne policije Bauerju na Rakeku, prav tako je moral Rupnik po Bauerju v Ljubljano pošiljati šifrirana telefonska poročila. V poročilih so morali označiti kraje po nemški vojaški karti 1 : 200.000 z mrežo; pri večernih poročilih so morali podati namero za naslednji dan; pri posamezni akciji sporočiti, ali je zaključena, poročati je bilo treba o lastnih in nasprotnikovih izgubah in o plenu; pri poročilih o partizanih pa so morali navesti vir poročila. Vsa taka povelja in poročila so bila tudi največja tajnost in jih je bilo treba uničiti, zato se žal niso ohranila.¹²

Priprave na pohod zunaj oporišč Slovenskega domobranstva so se izvajale na osnovi pripravljalnega povelja poveljnika enote. Tako je poveljnik II. bataljona Slovenskega domobranstva, stotnik Vuk Rupnik, 15. avgusta 1944 ob 20.30 dostavil poveljnikom 17., 47. in 48. strelske čete ter težke čete povelje za priprave za pohod v noči s 16. na 17. avgust 1944. Poveljniki strelskih čet so morali zbrati vsak po 130 mož, ki so bili sposobni za boj in marš ter razdeliti četo na tri vode in splošni del čete. Moštvu so morali razdeliti suho hrano za tri dni, po 90 nabojev za puško, po 600 nabojev za lahko strojnico ter po 50 min za lahke minomete. Iz težke čete je bil v 47. četo prerazporejen težki minomet s 24 lahkimi minami. S seboj so morali vzeti nosila in sanitetno torbo ter signalne pištole s po desetimi naboji vsake barve, četni trobentač in še trobento. Težka četa je morala za pohod pripraviti sto mož, dva minometa na šestih mulah s po 50 minami, tri težke strojnice na štirih mulah s po 5000 naboji. Četa se je morala z ustrezno količino streliva za puške in brzostrelke pripraviti tudi za samoobrambo. S težko četo so bili tudi pionirji, vod za zvezo in zdravnik ali bolničar. Vse moštvo je moralo s seboj vzeti nahrbtnike in čutarice z vodo, šotorska krila ter vse ročne bombe, po možnosti tri do

12 ARS, AS 1877, t. e. 17, l. 1944, Povelje št. 2, ki ga je po OŠSD enotam Slovenskega domobranstva posredoval poveljnik varnostnega okraja Ljubljanske pokrajine, oddelek Ia, na položaju, 5. 11. 1944.

štiri na vojaka. Vse priprave so morali zaključiti še isti dan do 24. ure in upoštevati strogo tajnost. Poveljniki čet so se morali osebno prepričati, ali so bile priprave res izvršene in ali so vse pripravljeno tudi zares vzeli s seboj, tako da poveljnik bataljona ne bo »sprejemal nikakršnih izgovorov v času pohoda, da je enega ali drugega zmanjkalo ali da sploh ni vzeto s seboj«. Pred pohodom so morali poveljniki zbrati enoto in nagovoriti moštvo, pri čemer je moral biti poudarek na pohodni disciplini in redu, ki je moral biti v skladu z določbami iz pravil bojne službe, predvsem pa so jih morali opozoriti na največjo tišino in red med pohodom; s trobentačem so jih morali seznaniti z vsemi »trobnimi« znaki: stoj, naprej, ogenj, ustavi ogenj, juriš, zbor; da so zažiganje ognjev, cigaret, pogovor in temu podobno med pohodom najstrožje prepovedani. Poveljniki čet so morali k sebi poklicati tudi nemške podčastnike, ki so jim bili dodeljeni v četo, ter jim dati ustrezna navodila, da so se lahko pripravili na pohod skupaj z moštvom in so morali biti po 24. uri pri četi. Zavarovanje postojanke je med pohodom izvajal narednik z 59 možmi, ki niso šli na pohod. Njihova naloga je bila, da podnevi in ponoči popolnoma zaprejo blok okoli Rakeka, da ponoči postavijo zasede okoli naselja in da s stražarji zavarujejo objekte, v katerih so nastanjene čete, ki so bile na pohodu. Območje proti Uncu pa je morala zavarovati 17. četa. Vsaka samovoljna oddaljitev iz Rakeka ali izmikanje dolžnostim je bila v obdobju, ko je bil bataljon v akciji, najstrožje kazniva, saj ni bilo prav, da »večina moštva prenaša napore akcije, posebno v tem letnem času, drugi bi pa ta čas izkoristili za vožnjo v Ljubljano ali pa domov«. ¹³

Organizacija in poveljujoči častniki II. udarnega bataljona Slovenskega domobranstva so razvidni iz naslednje tabele: ¹⁴

13 ARS, AS 1877, t. e. 43, l. 1944, Povelje poveljnika II. bataljona Slovenskega domobranstva, številka: strogo zaupno 303 z dne 15. 8. 1944.

14 ARS, AS 1877, t. e. 43, l. 1944, Pregled častnikov, podčastnikov in kaplarjev II. bataljona.

Častniki		
Štab	poveljnik	major Vuk Rupnik
	adjutant	poročnik Rudolf Mušič
	intendant	nadporočnik dr. Branko Jan
	obveščevalni častnik	poročnik Stanko Tomažič
	propagandist	poročnik Anton Gorše
	zdravnik	poročnik dr. Jože Janeš
	vojni kurat	nadporočnik Anton Polda
17. četa	poveljnik	stotnik Ivan Rihar
	vodniki	poročnik Ludvik Hren
		poročnik Ivan Kralj
		poročnik Anton Šušteršič
47. četa	poveljnik	poročnik Ivan Ivanc
	vodniki	poročnik Jože Kranjc
		poročnik Ivo Erznožnik
		poročnik Ivo Korošec
		poročnik Ivan Žužek
48. četa	poveljnik	nadporočnik Jože Kavčič
	vodniki	poročnik Franc Orehek
		poročnik Zdravko Štrukelj
		poročnik Nikolaj Žužek
2. težka četa	poveljnik	nadporočnik Ivan Vrhovec
	vodniki	poročnik Leopold Selan
		poročnik Riko Urh
		poročnik Drago Volovšek

V bataljonu je bilo še 41 podčastnikov (višjih narednikov, narednikov in podnarednikov) in 17 kaplarjev.

Kako je bila sestavljena in opremljena posamezna četa Slovenskega domobranstva, je razvidno iz pregleda moštva, orožja, spreme, plena, živine in vozil 2. težke čete II. bataljona z dne 22. novembra 1944, ki je predstavljen v nadaljevanju.

Moštvo: Matična enota druge težke čete je bil četrti težki strelski vod s 33 vojaki, nakar so bili v enoto prerazporejeni vojaki iz drugih čet in na novo sprejeti, tako da je bilo v četi na seznamu skupaj 149 vojakov, prisotni pa so bili 104 vojaki. Od manjkajočih 45 vojakov je bil en ranjen v bolnišnici, 20 jih je bilo na begu, 24 pa v premestitvi v drugih četah. **Oborožitev:** Četa je bila zadolžena z 20 pištolami 7,65, od teh je bila ena izgubljena v boju, tri pa so odnesli pobegli vojaki; z 62 italijanskimi puškami, dvema minometoma 45 mm; s štirimi minometri 81 mm, petimi signalnimi pištolami, od tega so bile štiri izgubljene; z 19 brzostrelkami, od tega sta bili dve ukradeni; z osmimi težkimi strojnicami Fiat, od teh so bile tri oddane drugim četam; s petimi težkimi strojnicami Bred, deloma dobljenimi v boju in deloma zamenjanimi za težke strojnice Fiat. **Oprema:** Ob formiranju je bila četa zadolžena z naslednjo opremo: s čepicami, z vojaškimi jopiči, s hlačami, plašči, z ovratniki, s srajcami, spodnjimi hlačami, z nogavicami, s čevlji, z ovijači, zaponkami za pas, s torbicami, z naramnicami za torbice, s skodelicami, s pasovi za skodelice – vsega 113 kosov oziroma parov ter 88 šotorskih kril, 80 krp za čevlje, 53 odev, 51 brisač, štirje puloverji, 67 pasov, tri blazine, tri slamarice, trije robci in 14 grbov. Nekaj opreme je bilo izgubljene v boju, del pa so prejeli naknadno, med tem tudi 91 kožuhov in 125 čelad, med drugim pa so pričakovali še po 120 rokavic, zimskih odev, nahrbtnikov in čutaric. **Plen:** V skladišču čete ni bilo nobenega plena, ker so ga delno že porabili kot razstrelivo pri gradnji bunkerjev, delno pa so ga razdelili med vojake v uporabo, npr. nahrbtnike, čevlje, čutarice in drugo. Četa je razpolagala z 31 glavami živine za nošenje in vožnjo ter s petimi malimi in štiri-

rimi velikimi karetami, z dvema vozovoma na peresa in dvema težkima vozovoma z lestvami.¹⁵

Dne 19. decembra 1944 sta bili 48. in 17. četa II. bataljona Slovenskega domobranstva premeščeni na območje Cerknice in sta morali takoj začeti urejati na novo dodeljene položaje tudi s pomočjo mobiliziranega civilnega prebivalstva. Poveljniško mesto 48. čete je bilo pri Sv. Roku, z glavno smerjo opravljanja izvidniških nalog na vzhodni obali Cerkniškega jezera, 17. čete pa v Cerknici v Šerkovi hiši in z glavno smerjo opazovanja severnega pobočja Slivnice do Radljeka, in to od zore do mraka. Okoli osnovne točke obrambe je bilo treba postaviti žično oviro, ki so jo dobili po demontaži tiste, ki je bila v Rakeku, nato je bilo treba izdelati pokrita strelska zaklonišča in za boj preurediti jugoslovanske bunkerje, nazadnje pa je bilo treba izdelati stanovanjska zaklonišča, varna pred bombardiranjem. Zvezo s poveljstvom v Rakeku so vzdrževali s telefonsko povezavo.¹⁶

Potek bojev s partizani je razviden iz ofenzivnih poročil posameznih enot Slovenskega domobranstva. Tako so iz dnevnega poročila IV. bataljona za od 4. do 7. januarja 1945 razvidne ofenzivne akcije bataljona nasproti partizanskim enotam:¹⁷

»3. januar – Ob 6. uri zvečer so vse enote bataljona krenile v akcijo proti partizanom. Bataljon je krenil v smeri: Radohova vas, Sela, Šumber, Žužemberk, kamor je prispel okoli 6. ure zjutraj.

15 ARS, AS 1877, t. e. 43, l. 1944, Dokument 2. težke čete Slovenskega domobranstva, številka 986 z dne 22. 11. 1944, Pregled moštva, orožja, spreme, plena, živine in vozil 2. težke čete II. bataljona z dne 22. 11. 1944.

16 ARS, AS 1877, t. e. 43, l. 1944, Naredba številka 15 poveljnika II. bataljona za 18. december 1944.

17 ARS, AS 1877, t. e. 35, l. 1945, Dnevno poročilo IV. bataljona Slovenskega domobranstva organizacijskemu štabu Slovenskega domobranstva za 4.–7. 1. 1945, številka zaupno 253, na položaju dne 12. 1. 1945.

4. januar – V Žužemberku je prišlo do boja s partizani. Ubit je bil kurir voznik na motorju, po činu podporočnik, spremljevalcu pa je uspelo pobegniti, pri tem je bil zaplenjen motor in precej blaga. Nato je okoli 8. ure bataljon krenil v smeri Zalisec, Dobrnič, Trebnje. 38. četa se je pri Zaliscu spopadla s partizani, ki so bili na tovornjaku in na tanku, pri čemer je bil tovornjak uničen, (italijanskemu) tanku je uspelo zbežati, ubitih pa je bilo 8 partizanov.

5. januar – *Po prenočevanju v Trebnjem se je bataljon premaknil na Repeče, od koder so bile poslane izvidniške patrulje, in pri tem so ujeli dva partizana.*

6. januar – *Po maši je bataljon krenil v smeri Mirna Peč, Jordan, Kal, Vrbovec, Polipa, Ajdovec, kjer je prišlo do spopada z 9. brigado. Pri tem je bilo ubitih 14 partizanov, zaplenjena mula s težkim mitraljezom in strelivom, dva konja in nekaj pušk. Od tu so se vrnili v Lipovec na počitek.*

7. januar – *Ob 5.30 uri so odšli v smeri Mačji hrib, Trebča vas, kjer je prišlo do hudega boja, ki je trajal do 16. ure. Po zboru vseh domobranskih enot, ki so sodelovale v spopadu v Srednjem Lipovcu, so krenili proti Jordanu, kjer so prenočili.*

8. januar – *Bataljon se je preko Opčin in Velikega gabra ob 14. uri vrnil na svoj izhodiščni položaj.»*

Pri oceni nasprotnika med pohodom je zapisano, da je bil IV. bataljon Slovenskega domobranstva v spopadih samo z enotami VII. korpusa NOV in POS. Po pripovedovanju zaslišanih ujetnikov, ki so jih zajeli, je bila morala nasprotnika na tako nizki ravni kot še nikoli. Tako so imeli komisarji zaradi številnih hajk politične ure samo še vsakih 14 dni, pred tem pa po tri tedensko. Čete, ki so štele pred petimi meseci po 60 do 80 mož, so jih imele zdaj povprečno le še 25. Število partizanov naj bi se tako stalno manjšalo, novega dotoka moštva pa naj ne bi bilo, iz dolenskih brigad pa naj bi, po poročilih »dobrih opazovalcev«, v zadnjih treh mesecih prek Sv. Križa na svoje domove na

Štajersko pobegnilo do 500 partizanov. Prehod med Štajersko in Dolenjsko po cesti pa je postal zaradi novih domobranskih posadk med Št. Vidom in Trebnjim tako nevaren, da so ga partizani uporabljali samo še v begu. VII. korpus, ki je operiral z dvema divizijama s posameznimi brigadami po vsej pokrajini, v obdobju, ki ga zajema poročilo, naj ne bi našel varnega prostora za svojo obrambo. Južno od Žužemberka, v izčrpani Beli krajini, naj ne bi več našel hrane, severno od mesta pa naj bi moral za preživetje puščati na bojiščih dele posameznih brigad, v mestu pa naj ne bi bil varen pred domobranci. Prav tako naj bi se partizanske brigade »preplašene« stiskale okoli korpusa, ki naj bi se v vsakem stiku z domobranskimi enotami »panično« dvignil in iskal preboj na boljše položaje, vendar ne kot celota po povelju, ker ni bilo časa, ampak naj bi vsak komandant ukazal umik tja, kamor se mu je zdelo najvarneje. Prav tako v zadnjih mesecih ni bilo opaziti samostojnih akcij brigad in divizij, saj naj bi brigade zaradi upada števila partizanov v njih predstavljale to, kar so pred pol leta predstavljali bataljoni. Brigada korpusa naj ne bi imela več kot treh bataljonov s po tremi četami, v katerih naj bi bilo od 20 do 30 mož. Vsaka četa je bila oborožena z do tremi mitraljezi, dvema angleškima in enim šarcem, italijansko orožje je skoraj v celoti izginilo. Vsaka brigada je imela po dva težka minometa. Topovi niso bili več v sestavi brigad, ampak so tvorili samostojen divizion. Nekaj brigad je dobilo tudi radijske postaje, ki jih do takrat niso imele. Angleška pomoč pa naj bi bila neredna. Oblekli so sicer polovico partizanov, vendar niso dostavili opreme, ki bi jo partizani potrebovali za zimo (dobro obutev, toplo spodnje perilo in plašče). Med akcijo so našli 62 mrtvih partizanov, v domobransko bazo pa so pripeljali 15 ujetnikov in prebežnikov. Na domobranski strani je padel en podnarednik.¹⁸

18 Prav tam.

Partizani so pri spopadih z domobranskimi enotami večje in uspešno uporabljali zaplenjene domobranske in nemške uniforme, vnašali mednje zmedo in povzročali žrtve, saj so domobranci domnevali, da imajo pred seboj domobranske oddelke sosednje postojanke. Da bi take slučaje preprečili, so morali poveljniki, sporazumno s poveljniki sosednjih postojank, izdajati podrejenim znake razpoznavanja, in to za vsak dan posebej in različne za uporabo podnevi in ponoči. Pri tem so morali moštvo opozoriti, da morajo biti posebej previdni ob srečanjih z domobranci, ki jih ne poznajo, ter da vsakega takega domobranca, podčastnika in častnika, ki ga osebno ne poznajo, legitimirajo. Patruljam, ki so jih pošiljali v izvidnico, so morali odrediti točno mesto v stražnem obroču, skozi katerega so se morali po opravljeni nalogi vrniti v posadko. Če pa je šlo na izvidovanje več patrulj hkrati, so morale biti vse poučene o tem, kje so sosednje patrulje in v katero smer gredo.¹⁹

Med bojnimi akcijami pa je prihajalo tudi do nesporazumov in odpiranja ognja na lastne enote. Do takega spopada je prišlo med Rupnikovim in IV. šentviškim bataljonom. Pri Kiklarjih v Beli krajini je 31. četa, ki je bila v predhodnici bataljonske kolone, na poti med grmovjem opazila partizanskega stražarja, ki se je takoj, ko jih je zagledal, umaknil. Trenutek nato jih je stražar zaustavil in vprašal, kdo prihaja. Domobranci, kljub prepričevanju stotnika (Huptmanna) Schumacherja, ker so bili prepričani, da so na nasprotni strani domobranci, niso hoteli odgovoriti, da so partizani, kar je nato storil stotnik Schumacher. Nasprotna stran je na enako vprašanje prav tako odgovorila enako. Takoj nato, ko so bili še v koloni, so nanje začeli streljati z »*brzostelkami*« in nato še z mitraljezi. Na klice kaplarja 31. čete, »*zakaj streljate, če smo oboji partizani, kdo*

19 ARS, AS 1877, t. e. 274, l. 1944, Dopis OŠSD, zaupna številka 2730, Ljubljana, 1. 5. 1944.

ste pravzaprav«, se je ogenj z nasprotne strani še okrepil. 31. četa je nato začela naskok na nasprotnika, vendar ta ni bil uspešen, saj so začele padati še mine težkih minometov, zato so se umaknili v smeri napadalčevega boka. Šele ob izstrelitvi bele rakete nasprotnika in na ponovno vprašanje, kdo so, je sledil odgovor, da so domobranci Rupnikovega bataljona, in so prenehali spopad.²⁰

Take dogodke so poveljujoči razčiščevali tudi s poročili nadrejenim poveljnikom. Tako je major Emil Cof 21. aprila 1945 iz Žužemberka pisal poročilo poveljniku Slovenskega domobranstva v zvezi s streljanjem lastne artilerije na lastne enote, ki so bile na Sv. Petru 13. aprila 1945. V poročilu izjavlja, da je akcija enot 1. in 2. bataljona Slovenskega domobranstva potekala tako, da sta bataljona napredovala proti vrhu in bila pod ognjem minometov, ki so jih imeli partizani na koti 912. Z vzdolžnim in s poševnim opazovanjem so to ugotovili in nemška baterija je odprla ogenj na partizanske položaje. Ker je kota, kjer so bili partizani, od Sv. Petra oddaljena 1,5 km, je jasno, da granata niti slučajno ni mogla prileteti na Sv. Peter. Iz razgovora z vsemi prisojnimi nemškimi starešinami je razvidno, da Sv. Peter sploh ni bil pod ognjem, ampak da je do govoric in poročil o tem, da je lastna artilerija streljala na lastne sile, prišlo verjetno zaradi tega, ker so lastne enote slišale odstrel od zadaj, vendar niso mogle videti udarcev granat na koto 912, ker je ta bila za Sv. Petrom.²¹

Ob takih primerih so člani sodnega odseka organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva opravljali poizvedbe in zaslisevanja. Tako so na železniški postaji Brezovica ugotavljali,

20 ARS, AS 1877, t. e. 25, l. 1944, Dnevno poročilo za 19. 11. 1944, dejavnost IV. bataljona, dokument OŠSD, brez številke. V poročilu o dogodku nista navedena datum spopada in število mrtvih ali ranjenih.

21 ARS, AS 1877, t. e. 43, l. 1945, Poročilo majorja Emila Cofa poveljniku Slovenskega domobranstva, Žužemberk, 21. 4. 1945.

kako je življenje izgubil domobranski častnik, ki ga je zadela krogla iz orožja nemškega vojaka. Lahko je šlo tudi za naklepno dejanje, vendar se je pozneje izkazalo, da se je orožje sprožilo zaradi neprevidnega ravnanja, vojak pa je bil obsojen zaradi povzročitve smrti iz malomarnosti. V Kočevju pa so morali s pričevanji obdolženih domobranskih častnikov, izpodbijati obtožbe Nemcev, da ne veljajo obtožbe, da ob napadu partizanov na Kočevje niso primerno držali svojega obrambnega sektorja.²²

Za nemoteno delovanje Slovenskega domobranstva je bil zelo pomemben dejavnik spremljanje izgub nasprotnika in lastnih sil. Tako je v nemških poveljih za posamezna obdobja, po navadi za mesec, prikazana statistika lastnih, v katerih so bile zajete tudi tiste na strani Slovenskega domobranstva in nasprotnikovih izgub, v ljudstvu in opremi. Poveljnik varnostnega področja za provinco Ljubljana »SS-standartni vodja in polkovnik varnostne policije« Nickel je v povelju številka 4 z dne 1. februarja 1945 prikazal uspehe akcije »Snežni metež«, ki je potekala od 5. decembra 1944 do 10. januarja 1945 proti močnim partizanskim silam na prostoru obeh strani ceste Št. Vid–Novo mesto: Sovražnikove izgube: 757 naštetih mrtvih, 65 ujetih, 19 prebežnikov in en terenec. Plen: top, protioklopniška cev, dva minometalca, tri težke strojnice, 24 lahkih strojnic, 11 brzostrelk, 147 pušk, 22 konj, 17 mul (štiri ubite), osebni avto, tovorni avto (zažgan), motorno kolo, devet volov, tri kuhinje (uničene), merilna naprava 34, šest domačih vozičkov, dva kolobarja kabla, dve konjski vpregi in artilerijsko ter pehotno strelivo. Lastne izgube: nemške sile: dva padla (med njima stotnik Bohle) in 17 ranjenih; slovenske sile: 18 padlih (med njimi stotnik Meničanin), 77 ranjenih in en pogrešani. Lastne

22 Božidar Fink, »Sodni odsek Slovenskega domobranstva«, *Zaveza*, Ljubljana, št. 1/2005, str. 84.

izgube v opremi in orožju: osebni avto (zažgan), dva konja (ustreljena), pet mul (ustreljenih), osem zabojev streliva, zaboj ročnih bomb. Na območju Žužemberk – Dvor so od 18. do 23. 1. 1945 potekali boji proti 15. in 18. diviziji. Sovražnikove izgube: 447 naštetih mrtvih, 14 ujetih, trije prebežniki. Plen: protio-klopna cev, 11 lahkih strojnic, 77 pušk (od tega šest uničenih), brzostrelka, štirje konji, devet mul (ubitih), podloga za težko strojnico, baraka in municijsko skladišče (zažgani). Poveljujoči se je »za te krasne uspehe zahvalil vsem v tej akciji udeleženi-m nemškimi in slovenskimi častnikom, podčastnikom in moštvu«. Pri tem so bile lastne izgube. Nemške sile: padli so dva častnika in pet podčastnikov in mož, ranjenih je bilo trije častniki in 13 podčastnikov in mož. Slovenske sile: padlih 18 podčastnikov in mož, ranjenih štirje častniki in 33 podčastnikov in mož ter štirje pogrešani domobranci. Lastne izgube v orožju in opremi, uničene pri zavzetju Lipja: dva srednja minometalca, tri težke strojnice, deset pušk, 16 mul in 15-vatna oddajna postaja. Na koncu povelja je zapisano, da so »pri teh težkih borbah padli na čelu svojih bataljonov stotnika varnostne policije Schumacher in Bohle ter stotnik SLD Meničanin. S tem sem izgubil tri svoje naj-hrabbrejšje častnike. Njihova junaška smrt naj nam bo v nadaljnjih bojih vedno v vzpodbudo in opomin.« Povelje je major Rupnik dal dostaviti vsem četam II. bataljona in je bilo prebrano pred postrojem enot 7. februarja 1945.²³

Iz več poročil domobranskih enot je bil razviden problem izgub ob povratku enot iz akcij v postojanke, predvsem zaradi padanja v zasede, ki so jih partizanske enote postavljale na smeri umika domobranskih enot. To je bila predvsem krivda poveljnikov patrolj in oddelkov, ker so opustili vse predpisane mere zavarovanja ter se »kot kafri, brez borbene pripravljenosti, opreznosti in zavarovanja, dostikrat celo v napitem stanju vra-

23 ARS, AS 1877, t. e. 43, l. 1945, Povelje poveljnika varnostnega področja za provinco Ljubljano št. 4 z dne 1. 2. 1945.

čajo s porejenimi na svojo postojanko«, zato je bilo poveljnikom bataljonov in čet zapovedano, da se predpisane mere zavarovanja patrolj in oddelkov izvajajo tudi ob vračanju iz akcije, med premikom in odmorom ter da se zapove naloga: »Čiščenje terena od partizanskih zased in *patrol na pravcu vračanja na postojanko*.«²⁴ Ko pa so domobranske patrolje naletale na partizansko zasedo ali skupino partizanov, se je dogajalo, da sta poveljujoči poročnik in narednik »s svojo osebno hrabrostjo /.../ pokazal veliko prisotnost duha in osebne hrabrosti, /.../ tako da je neustrašeno skočil med partizane in jih z brzostrelko začel kositi«, napadla partizane in jih pognala v beg, moštvo pa je, namesto da bi zasedlo zapovedane položaje in tako partizanom onemogočilo beg, začelo pleniti stvari, ki so jih pustili partizani, in partizanom s tem omogočilo beg. Tako je plen postal pomembnejši od uničenja partizanskih skupin, kar je povzročalo resne težave pri vodenju enot Slovenskega domobranstva v bojnih akcijah. Tega so se v vodstvu Slovenskega domobranstva vsekakor zavedali ter prevzemali vse mogoče, tudi najstrožje disciplinske in kazenske ukrepe, da bi to preprečili.²⁵ Glede sredstev, ki so jih domobranske enote v bojih zasegle partizanom, pa je bilo navodilo organizacijskega štaba, da se ta uničijo šele, če jih ni mogoče odpeljati v postojanko. Če pa te opreme enota ni potrebovala, jo je morala, »da ne rjave okoli oglov«, oddati tehničnemu odseku, da jo je ta lahko posredoval drugi enoti, ki jo je potrebovala.²⁶

24 ARS, AS 1877, t. e. 17, l. 1944, Dopis OŠSD zaupna številka 5938 z dne 16. 11. 1944, dostavljen vsem enotam v vednost in ravnanje.

25 ARS, AS 1877, t. e. 16, l. 1944, Naredba št. 18 poveljnika OŠSD za 6. maj 1944, točka XIV – Nedisciplinirano vedenje moštva v borbi in točka XIII – Pohvala poročnika Ahlina in narednika Mehleta, »ki se ju stavlja drugim za vzor«.

26 ARS, AS 1877, t. e. 292, l. 1944, Dopis, Splošna navodila Šolske skupine Slovenskega domobranstva, zaupna številka 400, Ljubljana, 5. 8. 1944.

Drugačne od pohodov in napadov iz zased ter vsekakor zah-tevnejše vrste ofenzivnih akcij pa so bili napadi na partizanske utrjene točke oziroma postojanke. 23. aprila 1944 je nemško-domobranska enota, razdeljena na dva dela, odšla »v čiščenje partizanskih zased«. Cilj napada je bil grad Ortnek, ki so ga partizani utrdili s »44 močnimi pokritimi bunkerji« in imeli na njem »posadko 100 borcev«. Prva, desna kolona, v sestavi prvi in polovica drugega voda 63. čete Slovenskega domobranstva, pod vodstvom stotnika Pirnata, je krenila iz Ribnice v smeri Žlebič–Velike Poljane, da bi zasedla položaje nad železniško progo Ortnek proti cerkvi sv. Tomaža. Druga, leva kolona, v sestavi 100 mož 25. čete, tretji vod 63. čete, tretji vod 9. nemške čete, enajst pionirjev Slovenskega domobranstva in en tank, pod vodstvom nemškega poročnika – »leutnanta« Bauerja, pa je krenila v smeri Ribnica–Žlebič–grad Ortnek, kota 757. Kolona se je premikala skozi sotesko do železniške postaje Ortnek in od tam s severne strani po zelo strmem pobočju napadla grad. Naskok je bil uspešen in partizani so bili »vrženi iz bunkerjev«. Pri tem so se še posebej izkazali domobranci 25. čete, ki kljub povelju niso hoteli odstopiti od napada in se umakniti. To dejanje je vzpodbudilo tudi preostalo moštvo, da je nadaljevalo napad proti nasprotniku. Pri napadu na grad so padli trije nemški in en domobranski vojak, ranjeni pa so bili pet nemških in štirje domobranski vojaki. Po zavzetju gradu so na položajih našli osem mrtvih partizanov. Naskok na grad Ortnek je za Slovensko domobranstvo »predstavljaj velik moralni uspeh, kajti partizani v 5 nočnih napadih niso mogli zavzeti Ribnice, naši pa so Ortnek zavzeli«. Tank, ki je ostal skupaj s pionirji v Žlebiču, pa je uničeval mine na cesti. »Kljub skrbnemu iskanju (brez minoiskalca) je prišel tank na mino in se poškodoval.« Pri popravljanju verige so partizani z minometno mino ubili enega, ranili pa dva vojaka.²⁷

27 ARS, AS 1877, t. e. 26, l. 1944, Poročilo o akcijah prilikom osiguranja kolone, o dogodkih pri posadki Novo mesto na dan 7. in 8. maja in o

Tako kot o spremembah v partizanski taktiki so v organizacijskem štabu Slovenskega domobranstva obveščali svoje podrejene enote tudi o novostih, do katerih je prihajalo v oborožitvi partizanskih enot, ki je neposredno vplivala tako na varnost kot tudi na spremembo v taktiki delovanja enot Slovenskega domobranstva. Tako je »v zadnjem času opaženo, da komunistični banditi streljajo na nas iz pušk in mitraljezov z eksplozivnim strelivom. Ker eksplozivna zrna, ki prelete preko nas, pri udarcu v zemljo ali drevo eksplodirajo izza nas, izgleda, kakor da bi nam kdo prišel za hrbet in od tam streljal. V tem pogledu možstvo poučite, da se radi tega ne bo dalo zapeljati na kakšen nepremišljen korak in mnenje, da so jim banditi prišli za hrbet in jih popolnoma obkolili. Pok takšnega streliva je zelo oster in visok, je podoben biču. Ker streljajo navadno z lahko strojnico, se ima vtis, da je to brzostrelka, ki je prav blizu nas.«²⁸ Vsa ta navodila so morali poveljniki čet preučiti skupaj s svojimi vodniki, častniki in podčastniki na posebnem sestanku. Nato so morali izvesti posebne ukrepe, ki so bili prilagojeni situaciji v posamezni enoti, ter jih nato izuriti s posamezno desetino, vodom in nato s četo kot celoto.²⁹

O spopadih s partizani so v svojih dnevnikih pisali tudi domobranski vojaki. Tako je v dnevniku opisoval svoje vojaško življenje Marko Dobrovoljc iz Verda, ki se je 26. maja 1944 na Vrhnikih prostovoljno javil v udarni bataljon v Rakek. Razporejen je bil v 47. četo, ki je prišla 29. maja v Rakek, kjer so imeli »zelo slabo stanovanje, slamo na tleh in lezi, ter bil dodeljen v pisarno za opravljanje blagajniških poslov«. Za 31. maj je zapisal: »Popoldne smo zvedeli, da gremo jutri v borbo. Bog daj, da bi se dobro izteklo. Zvečer ob 8h sem bil pri šmarnicah tukaj v rakarski

dogodkih pri posadki Velike Lašče na dan 9. in 10. maja 1944, Ljubljana, 17. 5. 1944.

28 ARS, AS 1877, t. e. 274, l. 1944, 274, Dopis OŠSD, zaupna številka 2730, Ljubljana, 1. 5. 1944.

29 Prav tam.

cerkvi. Bilo je zelo lepo. Danes sem kupil prve češnje po 28 lir kg.« Naslednji dan pa: »Sinoči ob ½ 12h smo odrinili v borbe. Hodili smo do zjutraj do 4h, ko smo zasedli položaje na hribu pred Slivnico. Do takrat smo imeli že tri ranjene. Eden v trebuh, eden v ramo in eden v roke. In še to po nemarnosti. Naša forpatrola iz 17. čete z višjim narednikom Pezdircem je zašla nam v hrbet, in ker je mislila, da smo partizani, nas je obsula z ognjem iz brzostrelk. Ranjence smo pustili v hišici pod hribom. Nekako ob 5h zjutraj je zaropotalo. Partizani so streljali na nas iz Slivnice, kjer so bili zakopani. Vse skupaj je boj trajal do opoldne. Naši niso mogli prodreti, ker jim niso mitraljezi funkcionirali. Ob 9h zjutraj je bil ranjen v nogo poveljnik 17. čete stotnik Rihar. Nato pa še en vojak iz 17. čete. Krogle so sikale vse križem in vedno smo se morali tiščati k tlom. Kar listje je letelo z drevja in grmovja. Ob 12h so se naši umaknili in šli domov. Naša četa pa je ostala v zasedi. In res nismo zastonj čakali. Čez kake pol ure so že začeli lesti partizani proti nam, ker niso bili sigurni, ali smo vsi šli. Streljali so proti nam, toda mi se nismo oglasili. Gledal sem jih z daljnogledom. Ker ni bilo iz naše strani nobenega strela, so mislili, da ni nobenega več na hribu. Brez skrbi so začeli teči navzdol proti nam. Ko so se nam približali na 30 m, smo odprli ogenj iz vseh strojnic. Videl sem, da sta padla dva partizana in da je enega ranjenega tovariš odnesel. Ko so nas mislili obkoliti, in ker mi nismo imeli dovolj municije, smo naredili umik v Cerknico. Nato pa smo šli domov na Rakek. Doma pa sem šel takoj spat.«³⁰

Povzetek

Sprememba v taktiki delovanja enot Slovenskega domobranstva, ki so samostojno ali skupaj z nemškimi enotami napadale partizane, je bila glede na dotedanje delovanje zelo velika in

30 ARS, AS 1877, t. e. 301, l. 1944, Dnevnik Marka Dobrovoljca, str. 111–114.

očitna. Dotedanje delovanje iz postojank in organiziranje velikih ofenziv so zamenjali s hitrimi in z energičnimi napadi na odkrito partizansko enoto, da bi jo uničili oziroma ji prizadejali kar največje možne izgube. Za uspešnost takih ofenzivnih akcij pa so bili izjemnega pomena obveščevalni podatki o nasprotniku, ki sta ga odlikovali velika manevrska sposobnost in gibčnost. V ta namen so tudi v Slovenskem domobranstvu organizirali formacije, udarne bataljone, katerih odlika so bili velika sposobnost manevra in hitri ter energični napadi s predvidenimi ukrepi zavarovanja pred partizanskimi zasedami. Po končani akciji in preganjanju bežečega nasprotnika pa se je enota vrnila v matično ali najbližjo postojanko Slovenskega domobranstva, kjer so se njeni pripadniki odpočili in zbirali podatke ter se pripravljali za naslednji napad na partizanske enote. Kot je razvidno v poglavju Obramba lastnih položajev enot NOV in POS, so imele partizanske enote v začetnem obdobju tako spremenjenega delovanja nemških in domobranskih enot velike težave v iskanju primernega protiukrepa.

Offensive Operation of Slovenian Home Guard Units

Summary

The change in the tactics of operation of the Slovenian Home Guard units, which attacked Partisans independently or together with German units, was a very large and noticeable one in comparison with their previous tactics. They replaced their previous operations from outposts and the organisation of large offensives with fast and powerful attacks on an open Partisan unit in order to destroy it or damage it as much as possible. Intelligence on the opponent, who had great manoeuvrability skills and was very agile, was incredibly important for the success of such offensives. For this purpose, the Slovenian Home Guard also organised formations or strike battalions whose strongpoints were great manoeuvrability and quick and powerful attacks with foreseen measures of protection against Partisan ambushes. After the end of the action and the chase of the fleeing opponent, the unit returned to its base or the nearest outpost of the Slovenian Home Guard, where its members rested, gathered data and prepared for the next attack on Partisan units. As evident from the chapter on the National Liberation Army and the Partisan detachments of Slovenia's defence of their own positions, the Partisan units had significant trouble in finding the appropriate countermeasures in the initial period of such altered operation of German and Home Guard units.